

Przedmioty metalowe w stylu zakopiańskim Marcina Jarry

DOI: <https://doi.org/10.21697/an.9368>

JOANNA PAPROCKA-GAJEK
MUZEUM PAŁACU KRÓLA JANA III W WILANOWIE
ORCID 0000-0003-0170-7051

tu sztuka jest zjawiskiem powszechnym, które ogarnęło zarówno dom, jak i meble, sprzęty, narzędzia, odzież, przyoblekając je w oryginalną formę, kolor, lub zdobienie; nawet najzwyczajniejsze przedmioty użytku, nieróżniące się od powszechnie znanych... zwracają uwagę na się wybitną zgrabnością, starannym wykończeniem w szczegółach, którem uderzają oko, gdy się je porówna z takimiż samymi narzędziami i sprzętami w innych stronach...¹.

Ostatnia ćwierć XIX w. i początek wieku XX zapisały się w sztuce i rzemiośle polskim fascynacją życiem społeczności z podtatrzańskiej osady Zakopane i jej okolic. Do małej wsi Zakopane, początkowo tylko na sezon letni, potem i zimowy, tłumnie zjeżdżali lekarze doceniający zbawienne skutki tutejszego klimatu, kuracjusze ratujący zdrowie, za nimi zaś literaci i artyści urzeczeni wyjątkowością miejsca. Odkrywano walory przyrody, ale nade wszystko

uwagę przyciągały oryginalne szczegóły dekoracji chat ludności miejscowej oraz detale zdobiące przedmioty codziennego użytku i stroju. W 1876 r., pod auspicjami Cesarstwa Austro-Węgierskiego, powstała w Zakopanem szkoła kształcąca stolarzy i rzemieślników pracujących w drewnie. Wiele lat zabrało ostateczne przyjęcie w jej wzornictwie typowo rodzimych wzorów i motywów góralskich w miejsce promowanych wzorów obcych (szwajcarskich, węgierskich czy bawarskich). W 1886 r. po raz pierwszy o sztuce ludu zakopiańskiego napisał Stanisław Witkiewicz (bywający w Zakopanem od 1876 r.) w warszawskim „Wędrowcu”, dostrzegając potencjał stworzenia na jej bazie stylu dekoracyjnego. W tym samym czasie Maria i Bronisław Dembowski odwiedzali podhalańskie wioski, zachwycając się plastycznymi detalami oraz kupując sprzęty oryginalnie zdobione przez górali. W 1892 r. zbudowano, a następnie wyposażono, pierwszy dom w stylu zakopiańskim – willę Koliba – według projektu Stanisława Witkiewicza. W 1900 r. lekarz i malarz, Stanisław Eljasz-Radzikowski, w Zakopanem i Krakowie z powodzeniem dawał odczyty pt. *Styl zakopiański*, a następnie drukował opatrzone materiałem fotograficznym wystąpienia, które

¹ W. Matlakowski, *Zdobienie i sprzęt ludu polskiego na Podhalu*, Warszawa 1901, s. 4.

cieszyły się wielkim wzięciem. W 1901 r. ukazała się książka *Zdobienie i sprzęt ludu polskiego na Podhalu*. Obszerne, bogato ilustrowane opracowanie powstało dzięki nadzwyczajnej woli i pasji warszawskiego chirurga Władysława Matlakowskiego (kilka lat wcześniej, w 1892 r., autor opublikował *Budownictwo ludowe na Podhalu*). Zafascynowany góralszczyzną, do ostatnich chwil życia zbierał i porządkował materiał. Niestety nie doczekał wydania pracy. Dzieło Matlakowskiego, które stało się katechizmem dla czerpiących wzory w stylu zakopiańskim, wydał inny lekarz, również miłośnik podhalańskiej sztuki, doktor Józef Peszke.

W wystąpieniach zatytułowanych *Styl zakopiański* dr Eljasz-Radzikowski mówił o możliwościach rozwoju i adaptacji tych wzorów. Wielokrotnie podkreślał potrzebę popularyzowania motywów góralskich w różnorodnych materiałach, w tym m.in. i metalurgii: „należałoby więc u nas rozwinąć wyroby ceramiczne, dalej tkaniwy i wyroby metalowe w stylu zakopiańskim. Pole rozwoju jest nadzwyczaj wdzięczne, wyroby mogą liczyć na zbyt już przez swą oryginalność”².

Nie znaczy to, że wcześniej nie było przedmiotów metalowych w produkcji rodzimej na Podhalu. We wsiach Ratułów i Danisz wytwarzano z tzw. bakwunu metalowe spinki do góralskich koszul, sprzączki do pasów, nakładki na gliniane fajki, ozdobne noże³. Z czasem zaczęto elementów tych używać w innych wyrobach, stosując jako dekoracje, np. na torbach, ciupagach-pamiątkach itp.

2 S. Eljasz-Radzikowski, *Styl zakopiański*, Kraków 1901, s. 53–54.

3 R. Kantor, *Gdzie chleb się kończy, a niebo zaczyna. Kultura ludowa Zakopanego i okolic*, w: *Zakopane. Czterysta lat dziejów*, red. R. Dutkova, t. 1, Kraków 1991, s. 672. Bakwun to stop różnych metali z dodatkiem srebra.

Metalowe ozdoby stołu i stroju, nawiązujące w swej formie do drewnianych przedmiotów powszechnych i codziennych, starannie wykończone, z dekoracjami czerpiącymi z repertuaru sztuki podhalańskiej, pojawiły się na rynku galicyjskim na przełomie XIX i XX w. w ofercie nie tylko miejscowych wytwórców. Spopularyzowane zostały również przez przedsiębiorców mających swoje siedziby w oddaleniu od Zakopanego. Nie dziwi zatem fakt, że w pobliskim Krakowie wzory takie znalazły się w ofercie licznych rzemieślników (W. Wojciechowski, M. Szukiewicz, J. [?] Górecki, J. Mosz, F. Zajac⁴). Miłośnicy (a raczej miłośnik) wzorów podhalańskich pojawili się również poza granicami Galicji. Ludwik Frankiewicz urządził jeden z pokoi w swoim domu w stylu zakopiańskim⁵. Jego pracownia, obok Spółki Stolarskiej w Poznaniu, próbowała bez powodzenia zaszcześcić fascynację tą stylistyką w Wielkopolsce w latach 1901–1918.

Wyjątkowo pięknym serwisem zaprojektowanym przez Witkiewicza, a wykonanym ok. 1898 r., zachwycał się dwa lata później Eljasz-Radzikowski, pisząc m.in.: „Niezwykle oryginalne i piękne czerpaki górali posłużyły Witkiewiczowi na wzór do pomysłu naczyń srebrnych. Podług kompozycji Witkiewicza wykonał złotnik krakowski p. Wojciechowski nadzwyczaj piękne filiżanki srebrne na czarną kawę zewnątrz oksydowane, wewnątrz złocone, oprócz tego cukierniczkę z jasnego srebra”⁶.

4 Pan Piotr Radwan Röhrenschef wskazał sygnaturę z inicjałami FZ na pamiętce w kształcie ciupagi, za co mu serdecznie dziękuję. Dziękuję również za konsultacje, które miały istotne znaczenie w toku przygotowywania tego tekstu.

5 J. Mulczyński, *O dwóch pracowniach artystycznych*, „Kronika Miasta Poznania”, 2017, nr 3, s. 243–245.

6 S. Eljasz-Radzikowski, dz. cyt., s. 30. Ciekawostką jest fakt, że serwis taki znajduje się w zbiorach Muzeum Tatrzańskiego od 1922 r. Natomiast Joanna Hübner-Wojciechowska w 2019 r. pisze o serwisie w kolekcji prywatnej (*Sztuka skalnego Podhala. Przewodnik dla kolekcjonerów*, Warszawa 2019, s. 219).

Wspomniał również o bliżej nieznannej dzisiaj firmie M. Szukiewicza w Zakopanem, która wykonuje drobne argenteria, jak szpilki do krawatów, broszki, spinki, breloki, co dowodzi, „jak wyśmienicie nadają się wyroby sztuki zakopiańskiej do takiego rodzaju przemysłu artystycznego”⁷.

Na podstawie zachowanych obiektów oraz wyrobów reklamowanych w katalogach firmowych należy przyjąć, że potentatem w produkcji metalowych, głównie platerowanych przedmiotów w stylu zakopiańskim była bezsprzecznie firma Marcina Jarry. Jej właściciel jest niekiedy błędnie określany jako złotnik z powodu spotykanych na rynku realizacji w srebrnym kruszcu. Są to wprawdzie przedmioty wykonane zgodnie ze sztuką złotniczą, opatrzone stosownymi znakami probierczymi, ale nie czynią z mosiężnika złotnika, co ostatecznie wyjaśnia Michał Myśliński⁸.

Literatura dotycząca historii wytwórci jest uboga⁹, nie mówiąc o samych

dokumentach potwierdzających działalność firmy¹⁰. Aby nie powtarzać informacji już publikowanych przez innych badaczy, ograniczę się, na potrzeby tekstu, do niewielkich uzupełnień stanu badań.

Firma rozpoczęła działalność w Krakowie 16 lutego 1887 r.¹¹ W katalogu Pierwszej Wielkiej Wystawy Sztuki Polskiej w Krakowie wspólne przedsięwzięcie Marcellego Jakubowskiego i Marcina Jarry (1852–1938) anonsowano jako skład Wyrobów Platerowanych pod adresem Rynek L. 26¹², co odnotowano również w warszawskiej prasie. Rzemieślnicy ci, wcześniej delegowani do Krakowa jako reprezentanci firmy Norblin i Sp., na tę wystawę dostarczyli ponad 80 obiektów pod własnym szyldem¹³. Zgodnie z ofertą instytucji macierzystej w ogłoszeniach polecali do sprzedaży platerowaną galanterię metalową. Przypuszczać można, że przez lata w katalogach firmy Jakubowski & Jarra¹⁴ pojawiały się obiekty pod tymi samymi numerami katalogowymi jak u Norblina. Świadczy to o powszechnie stosowanej praktyce utrzymywania ścisłego kontaktu z byłą centralą¹⁵. Związek ten widoczny jest także w ofercie warsztatu samego Jarry, jako że w jego kolejnych

7 S. Eljasz-Radzikowski, dz. cyt., s. 31.

8 M. Myśliński, *Fusiery, partacze, przeskodnicy... Dzieła złotnicze mosiężników krakowskich jako przykład konwergencji dwóch profesji rzemiosła artystycznego w XIX w.*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, r. 63, 2015, s. 471–494.

9 J. Pachoński, *Jarra Marcin (1852–1938)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 11, Wrocław–Warszawa–Kraków, 1965, s. 22; M. Myśliński, *Oferta sprzedaży wyrobów platerowanych fabryki Marcina Jarry w Krakowie z 1901 roku*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, r. 59, 2011, nr 2, s. 235–252; T. Zawistowski, *Orły biżuteryjne produkcji Marcina Jarry*, <http://polska1918-89.pl/pdf/orly-bizuteryjne-produkcji-marcina-jarry,1438.pdf> [dostęp 10 X 2020] oraz: „Pamięć”, 2014, nr 3, s. 55–58; K. Bańkowska, *Jakubowski & Jarra – Pierwsza Krajowa Fabryka Wyrobów Platerowych, Srebrnych i Metalowych*, <http://polska1918-89.pl/pdf/orly-bizuteryjne-produkcji-marcina-jarry,1438.pdf> [dostęp 10 X 2020]; M. Myśliński, *Fusiery...*, dz. cyt., s. 471–494; K. Meus, *Kupcy z Sukiennic – elita galicyjskiego Krakowa?*, „Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa”, 2018, nr 36, s. 231–242; <https://izbaregionalna.zielonki.org/historia-jednego-nieznanego-przedmiotu/> [dostęp 12 X 2020]; J. Hübner-Wojciechowska, dz. cyt., s. 218–224.

10 Archiwum Narodowe w Krakowie, sygn. WKUP 55, *Akta firmy Marcin Jarra – Fabryka Wyrobów Metalowych i srebrnych*, Biblioteka Uniwersytetu Jagiellońskiego (dalej jako BUJ), sygn. 18764, *Regulamin Fabryki wyrobów platerowanych Jakubowski & Jarra w Krakowie*, Kraków 1893.

11 „Gazeta Lwowska”, 1887, nr 152, s. 9.

12 *Katalog ilustrowany pierwszej wielkiej wystawy sztuki polskiej w Krakowie*, Kraków, 1887, s. LI.

13 „Kurier Poranny”, 1887, nr 281 (28 IX/10 X), s. 6; *Katalog ilustrowany...*, dz. cyt., s. LI.

14 Stosowano dwie formy zapisu nazwy firmy: ze znakiem „&” oraz literą „i”.

15 Porównując katalog Marcina Jarry z katalogiem firmy Norblin, Br. Buch i T. Werner nr 15 (wydany ok. 1897 r.), odnajdujemy pod tymi samymi numerami takie przedmioty, jak: cążki do cukru nr 1388, szczypce do cukru 1610 Jarra – 1611 N; pod różnymi numerami znajdujemy przedmioty podobne do tych znanych z kolei z oferty fabryki Frageta.

katalogach odnajdujemy obiekty bliźniacze wobec produktów z firmy Norblina, ale nigdy nie Frageta¹⁶.

Za udane i starannie wykonane przedmioty firma została odznaczona na wystawach: lwowskiej w 1892 i 1894 r., Wystawie Światowej w Paryżu w 1900 r.¹⁷, przez Ministra Handlu na Wystawie Towarzystwa Politechnicznego we Lwowie w 1902 r., na Krajowej Wystawie Przemysłu Metalowego w Krakowie w 1904 r., Wystawie Przemysłu Rolniczego Wadowice 1907 oraz na Wystawie Gospodarczo-Spożywczej w Katowicach w 1927 r. Towary eksportowała do Ameryki, Rosji, Rumunii, Węgier i Niemiec¹⁸.

Firma nie stroniła także od przyjmowania indywidualnych, intratnych zamówień, podnoszących prestiż oraz rozpoznawalność na rynku krakowskim¹⁹. Jako uzupełnienie w stosunku do znanych, wymienianych w literaturze realizacji wspomnieć należy, że w 1896 r. dr. Marchwickiemu – dyrektorowi wystawy krajowej we Lwowie,

wręczono popiersie według projektu rzeźbiarza Lewandowskiego odlane u Jakubowskiego i Jarry, a w 1898 r. powstał tam upominek pamiątkowy „pomysłowo wykonany”²⁰ dla Władysława Szymonowicza – starszego prokuratora państwa i radcy dworu. W ostatnim roku działalności wspólników (1899) proboszcz Jan Michalik zamówił w wytwórni dwa tombakowe antepedia do ołtarzy kościoła parafialnego pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Zielonkach koło Krakowa²¹.

Zasady pracy w zakładzie regulował regulamin fabryki²². Na naukę przyjmowano dzieci po ukończeniu czternastego roku życia. Wpierw była to trzyletnia praktyka, a następnie młodociani uczęszczali do miejscowej szkoły przemysłowej. Szkoleni byli w zawodach: brązowników, giserów, grawerów, polerowników, drykierów, złotników, jubilerów, szlifierzy metalu. Kobiety były zatrudniane jedynie jako polerownice. Dniówka trwała 11 godzin. Pracownik mógł być zwolniony z wielu powodów, w tym m.in. jeżeli zdradził tajemnice zawodowe lub wykonywał konkurencyjne prace poza fabryką.

W styczniu 1900 r. rozeszły się drogi właścicieli. Marceli Jakubowski ogłaszał się jeszcze w 1901 r. w krakowskim „Czasie”, wciąż pod rozbudowaną nazwą „Pierwszej Krajowej Fabryki wyrobów platerowanych i srebrnych oraz odlewni artystycznej brązu i innych metali” z siedzibą w Sukiennicach pod nr 26 i 27²³ (il. 1). Jak długo istniała ta firma, w tej chwili nie

16 W karcie obiektu (solniczka z łyżeczką, nr inw. S/328/MT i S/329/MT) w Muzeum Tatrzańskim jest informacja o połączeniu tych przedmiotów (łyżeczki) przez p. Jabłońską z firmą Fraget, co powtórzyła Joanna Hübner-Wojciechowska. Brakuje wyjaśnienia powodów takiej atrybucji i jej podtrzymywania w literaturze, zwłaszcza że solniczka jest sygnowana przez Marcina Jarrę. W produkcji Frageta nie spotkano dotąd wyrobów wskazujących na podhalańskie inspiracje. Dodatkowo, łyżeczka ma sygnaturę zakładów Norblina!

17 Poz. 10, Odznaczeni medalem srebrnym – Galicyjski Wydział Krajowy we Lwowie [Lampy Jakubowski & Jarra, Górecki i Ska w Krakowie] Grupa: XII Klasa: 75 Austria, s. 187; Zaszczytne wzmianka: Poz. 10, Jakubowski i Jarra Grupa: X Klasa: 94 Austria. Za: A.M. Drexlerowa, A.K. Olszewski, *Polska i Polacy na powszechnych wystawach światowych 1851-2000*, Warszawa 2005, s. 189.

18 <https://sztukipiekne.pl/jakubowski-jarra-pierwsza-krajowa-fabryka-wyrobow-platerowych-srebrnych-i-metalowych/> [dostęp 12 X 2020].

19 „Nowa Reforma”, 1895, nr 289, s. 8. Szerzej o tych realizacjach: M. Myśliński, *Oferta sprzedaży...*, dz. cyt., s. 235-252; <https://ram.upjp2.edu.pl/ludzie/marcin-jarra> [dostęp 10 X 2020].

20 „Kurier Warszawski”, 1898, nr 286 (16 X), s. 6.

21 J. Bulak, informacja na profilu na portalu społecznościowym Facebook parafii pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny – <https://www.facebook.com/Parafia.NNMP.Zielonki/posts/2017210435205320> [dostęp 12 X 2020].

22 Regulamin Fabryki wyrobów platerowanych Jakubowski & Jarra, w Krakowie, Kraków 1893, zachowany w zbiorach BUJ.

23 „Czas”, 1901, nr 67 (21 III), wydanie popołudniowe, s. 5.

Wyroby Pierwszej Krajowej Fabryki wyrobów platerowanych i srebrnych,
O R A Z
odlewni artystycznej brązu i innych metali,
P O L E C A
M. JAKUBOWSKI
W KRAKOWIE.

Magazyny własne bogato zaopatrzone w Krakowie, Sukiennice L. 26 i 27, we Lwowie Plac Maryacki 16, w Czerniowcach Rynek, Hotel pod Czarnym Orłem.

Poleca sprzedając takowe po cenach najniższych, wyroby z nowego srebra srebrzone czyli z tak zwanego chińskiego srebra, z brązu i ze srebra prawdziwego, 18 próby, jakoto:

Naczynia i zastawy stołowe, noże, widelce, łyżki, rybiezki, lichtarze, kandelabry, tace, etażerki, kosze, samowary, cukierniczki, maselniczki i t. d., przedmioty ozdobne na podarki, kompletne wyprawy ślubne od najskrom. do najwykw. w dowolnym fasonie chińskiego srebra i ze srebra prawdziwego. Naczynia dla Restauracyi, Kawiarni i Cukierni są zawsze na składzie platerowane i z alpacci, po cenach fabrycznych.

Wielki wybór przedmiotów kościelnych a mianowicie: kielichy, monstrancye, puszki na komunikanty, świeczniki i żyrandole, lampy, lichtarze, krzyże, ampulki, lawatarze, trybularze, naczynia do Olejów Świętych itd., srebrzone, brązowe, tomkawe lub ze srebra prawdziwego. Tablice pamiątkowe, biusty, pomniki, tabernakula, ozdoby do ołtarzów, świeczniki i żyrandole do gazu i do oświetlenia elektrycznego. — Proszek do czyszczenia srebra i złota. — Przy wyprawach i większych zamówieniach udzielam znaczącej opust. — Cenniki na żądanie darmo i opłatnie. (740-5-10)

1. Reklama firmy M. Jakubowski.

Fot. wg: „Czas”, 1901, nr 67 (21 III), s. 5

można ustalić. Ostatnie znane ogłoszenie Jakubowskiego drukowano w 1911 r.²⁴

W 1900 r. samodzielną działalność rozpoczął drugi z byłych wspólników – Marcin Jarra. W 1906 r., pod używaną już wcześniej przez Jakubowskiego nazwą „Pierwsza Krajowa Fabryka wyrobów platerowanych, brązowych i srebrnych

24 *Kalendarz na R. 1911*. Wydany nakładem własnym w drukarni „Czasu” w Krakowie. Własność prywatna z kolekcji Rodziny Sosenków.

M. Jarra w Krakowie”, odnaleźć można jedynie jego nazwisko²⁵. W ogłoszeniu polecane są m.in. „Kompletne kasety z nakryciem stołowym w stylu zakopiańskim [podkr. J. P.-G.]”, podarunki ślubne, samowary spirytusowe oraz artykuły kościelne²⁶ (il. 2). W 1910 r. zatrudniano największą

25 „Nowa Reforma”, 1906, nr 251 (4 XI), s. 10.

26 Wielokrotnie w krakowskich tomach *Katalogu zabytków sztuki w Polsce* (dalej jako KZSP) odnotowano utensylia srebrne i platerowane z fabryki Jakubowski & Jarra, a po 1900 r. M. Jarra. Zob. KZSP, t. 4: *Miasto Kraków*, cz. 8: *Kleparz. Kościoły i klasztory*, Warszawa 2000, kościół i klasztor misjonarzy: monstrancja promienista, z cechą *Jakubowski* i *M[arcin] Jarra*, z figurami tronującego Boga Ojca i aniołów w zwieńczeniu oraz św. św. Piotra i Pawła. 1899 r., s. 48, il. 288; kielich z 1899 r. z pateną z przedstawieniem baranka, z cechą *M[arcin] Jarra*, s. 49; kadzielnica neogotycka z końca XIX w., z cechą *Jakubowski* i *M[arcin] Jarra*, s. 51; kółka na kadzidło, z pocz. XX w., gładka, z cechą *M[arcin] Jarra*, s. 51; kościół św. Floriana: misa gładka w komplecie z dzbanuszkami, z 1901 r. z cechami *Jakubowski* i *Marcin Jarra*, s. 21; Dom Zgromadzenia Córki Bożej Miłości (Instytut Maryi): puszka neogotycka, pocz. XX w., z cechą *M[arcin] Jarra*, na stopie emaliowane medaliony, s. 56. KZSP, t. 4: *Miasto Kraków*, cz. 5: *Kazimierz, Stradom. Kościoły i klasztory 2*, Warszawa 1994: klasztor misjonarzy, lichtarze: rokokowe z 1758 r. naprawiane w 1910 r. przez Marcina Jarę, złotnika krakowskiego; poz. 27–28 świeczniki wyk. przez krakowskich złotników Jakubowskiego i Marcina Jarę, z 1919 r., pięcioramienne (il. 531), s. 54. Żaden z obiektów nie był wykonany w stylu

10 Nr 251. NOWA REFORMA. Niedziela 4 Listopada 1906.

Najtańszem bo bezpośredniem źródłem jest
Magazyn pierwszej kraj. fabryki wyrobów platerowanych brązowych i srebrnych
M. JARRA W KRAKOWIE
tylko od strony pomnika A. Mickiewicza obok cukierni w Sukiennicach L. 2.

Na podarki ślubne na gwiazdkę!

Magazyn bogato zaopatrzony w piękne i trwałe wyroby własne w stylach zakopiańskich, secesyj i innych sprzedaje po cenach prawdziwie fabrycznych. Najpraktyczniejsze, najodpowiedniejsze na podarki przedmioty do użytku domowego jak:

Serwisy do kawy, herbaty i czekolady, Kandelabry, Notyki do owoców i ciast, Lustra i garnitury toaletowe, Samowary, Maselniczki, Cukierniczki, Podstawki na kwiaty, Biloterki, Etażery, Serwisy do wódek, Pudełka na biżuterję, Kompozycje, Serwisy do palenia i t. d. Kompletne kasety z nakryciem stołowym w stylu zakopiańskim i innych.

Patentowane w całej Europie.

Nowość! „NIUTA” Nowość!
Samowary spirytusowe gazowe najpraktyczniejsze w świecie.

Nie kopca, nie wydają żadnego swądu, ani popiołu. Obsługa nader łatwa, gdyż można go w kilku sekundach nastawić w pojeju lub salomie. Zapełniają wodę na 16 sekundkach herbaty w 15 minutach, zużywając za 3 hal. spirytus. Wyrabia i przerabia ze zwykłych samowarów wyłącznie fabryka M. Jarra w Krakowie.

Artykuły kościelne.

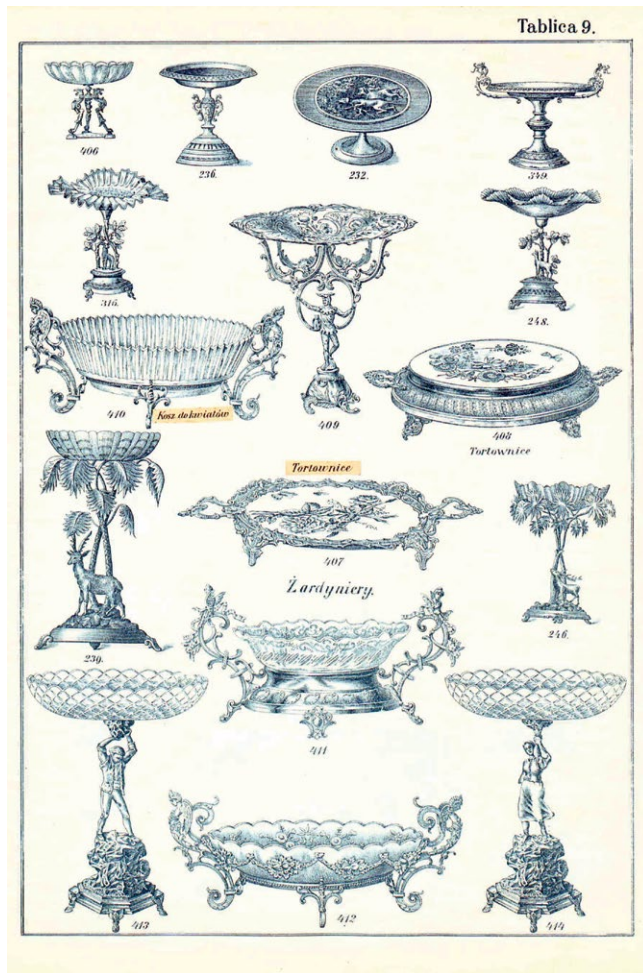
Lichtarze, Kielichy, Puszki na komunikanty, Lampy, Krzyże, Relekwiarze, Monstrancye, Żyrandole, Świeczniki, Ampulki, Lawatarze, Trybularze, Kadzielnice, Pastorale i t. d. Fabryka wykonuje na zamówienie podług rysunków i projektów Tablice pamiątkowe, Biusty, Pomniki i wszelkie przedmioty kościelne, jak: Świeczniki, Tabernakulum, ozdoby do ołtarzy i t. d. z brązu, chińskiego srebra lub z prawdziwego srebra i złota.

Przyjmujemy również zamówienia wyroby do reperacyi, posrebrzenia, aliacji w ogólnie 18-gwałtowności, niklowania, i brązowania. Wypoczyta nakrycia stołowe „sztosce” na większe sebrania, wosła i t. p. Proszek do czyszczenia srebra i złota.

Cenniki na żądanie darmo i franco.

2. Reklama firmy M. Jarra.

Fot. wg: „Nowa Reforma”, 1906, nr 251, s. 10

3. Strona tytułowa oraz tablica nr 9 z *Cennika z pierwszej krajowej fabryki wyrobów platerowanych z chińskiego srebra, prawdziwych srebrnych i odlewnia bronzowych monumentów M. Jarra*, Kraków, 1900/1901. Fot. z archiwum autorki

4. Trzon paterki z figurą górala nr 413, wł. prywatna. Fot. A. Indyk

liczbę pracowników – 200 osób, co świadczy o prężnym rozwoju zakładu²⁷.

Zwiastunem popularności produkcji w stylu zakopiańskim był bezwzględnie sukces współników odniesiony na wystawie w Paryżu. Niestety, nie znamy dokumentacji ikonograficznej z 1900 r., kiedy firma dostała nagrodę za wyroby w stylu zakopiańskim – za lampy²⁸. Niemniej

zakopiańskim. Niemniej zwraca uwagę wymieniona wspólna praca Jakubowskiego i Jarry datowana na 1919 r. (?)

27 Wcześniejsze dane wskazują, że w 1902 r. pracowało 79 osób. J. Skrabski, *Marcin Jarra*, w: *Rzemiosło artystyczne Małopolski*, 2020, źródło: <https://ram.upjp2.edu.pl/ludzie/marcin-jarra> [dostęp 12 X 2020].

28 Pod poz. 10: Odznaczeni medalem srebrnym – Galicyjski Wydział Krajowy we Lwowie [Lampy Jakubowski & Jarra, Górecki i Ska w Krakowie] Grupa:

podjęcie takiej produkcji potwierdzają sztuce w stylu zakopiańskim sygnowane nazwiskami współników, Jakubowskiego i Jarry (il. 11).

W katalogu Marcina Jarra z 1900/1901 roku, prawdopodobnie pierwszym wydanym po rozstaniu z Marcelim Jakubowskim, zwraca uwagę paterka z figurami górala i góralki (nr 413 i 414, tablica 9 w spisie treści zapisana jako etażerka do cukierków)²⁹ (il. 3-4). To zapewne pierwsze realizacje w stylu inspirowanym sztuką Podhala wprowadzane na rynek w związku z coraz

XII, Klasa: 75 Austria, s. 187 oraz Zaszczytna wzmianka: Poz. 10 Jakubowski i Jarra Grupa: X, Klasa: 94 Austria. A.M. Drexlerowa, A.K. Olszewski, dz. cyt., s. 189.

29 Własność BUJ, sygn. XXVII/33.

większym zapotrzebowaniem na „zakopiańszczyznę”³⁰.

Trzon własnej oferty w stylu zakopiańskim wytwórnia Jarry zaprezentowała w niedatowanym katalogu wydanym prawdopodobnie między 1904 a 1910 r.³¹ Za datą początkową (1904) przemawia fakt, że w zbiorach Muzeum Historycznego w Krakowie jest cukiernica w kształcie sąsięka, opatrzona dedykacją z datą 1904 r.³² Jest to najwcześniejszy datowany obiekt Marcina Jarry w stylu zakopiańskim, co nie oznacza, że dedykacja nie została naniesiona na przedmiot wyprodukowany wcześniej. Prawdopodobnym jest, że od czasu sukcesu firmy na wystawie w Paryżu, o ile były tam obiekty w stylu zakopiańskim (co jest możliwe), przygotowywano ofertę z nowymi modelami o nośnym wzornictwie.

Na czterech stronach (s. 1; 49–51) z liczącego 55 kart wykazu przedstawiono dekorowane podhalańskimi motywami utensylia (w liczbie 50 pozycji). Otrzymały one numery katalogowe od 641 do 680 i od 815 do 822 oraz 845. Numer 680 nadany został wspólnie podstawowemu zestawowi sztuczków obiadowych z łyżeczką do kawy. Pod pozostałymi numerami proponowano: elementy zastawy stołowej (cukiernice, filiżanki, kubeczki, kieliszki, tace, pojemniki na przyprawę, salaterki, miski), przedmioty dekoracyjne (lustro, zawieszki, zapinki, klamry, breloki, przyciski do papieru), kandelabry i świeczniki, ramki (il. 5). Zastanawia sposób przygotowania kart katalogu do publikacji. Strona 49 jest fotogramem z wyrobami numerowanymi od 815 do 845, a strony

50 i 51 przedstawiają rysunki obiektów oznaczonych numerami od 641 do 682. Dlaczego? Czy część oferty pochodzi z innego czasu? Porównanie pozostałych kart publikacji pozwala wysnuć przypuszczenie, że oferta – co naturalne – ulegała zmianom, a druk wykorzystywał dawniejsze strony przygotowane w technice litografii i był uzupełniany nowymi, z fotogramami. Czy na tej podstawie można sądzić o kolejności wprowadzania modeli? Być może jest to jedna z przesłanek do przyjęcia takiego przekonania, ale powinna zostać wsparta jeszcze innymi dowodami, których w tej chwili brak.

Przy porównywaniu wizerunków katalogowych oferowanych przedmiotów, zwraca uwagę zmiana drobnych detali niektórych obiektów w stosunku do tych spotykanych w handlu i w kolekcjach. Fakt ten świadczy o pewnych modyfikacjach wprowadzanych w trakcie produkcji. Przykładowo cukiernice w kształcie skrzyni pozbawione zostały z czasem przycisku na przedniej ścianie, a nóż do papieru – ogonka w partii uchwytu, zmieniły się również nieznacznie wymiary. Być może zmiany te z czasem ułatwią datowanie obiektów.

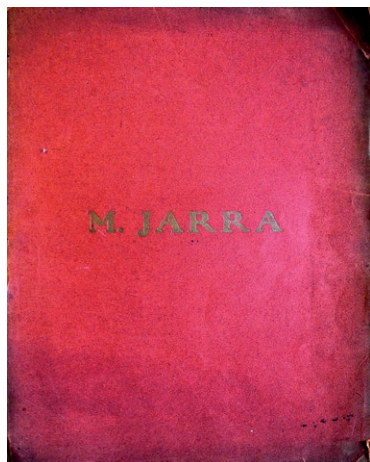
Kilka lat później po cytowanym przez Michała Myślińskiego *Cenniku 1900/1901*, w bardzo podobnej szacie graficznej ukazał się kolejny katalog Jarry. Tym razem zawierał jedynie 13 tablic, pomijając całkowicie asortyment galanterii stołowej. Tablice od 1 do 11 były powtórzeniem oferty kościelnej z 1900/1901 roku, nowością były jedynie plansze 12 i 13. W całości obejmowały on utensylia do sprawowania kultu (monstrancje, kielichy, lichtarze i krzyże, relikwiarze itp.) i dekoracji świątyń (lampy kościelne). Z tego katalogu warta zapamiętania jest tablica 13 z kandelabrami (nr 647)³³.

30 Oczywiście żardiniery te widniały w kolejnym katalogu z szerokim asortymentem w stylu zakopiańskim, pod tymi samymi numerami katalogowymi na s. 27.

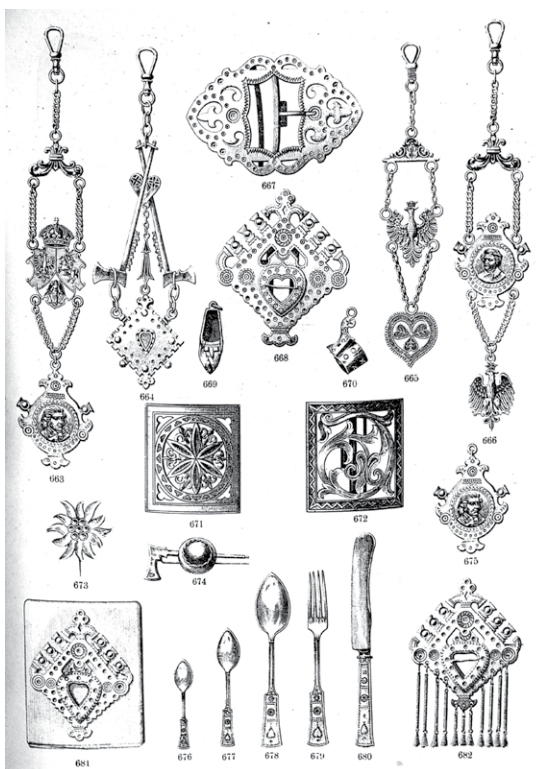
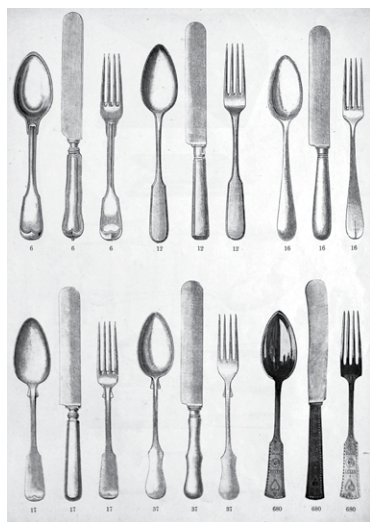
31 M. Jarry, *Katalog*, [b. m. wyd.], 55 stron. Za udostępnienie katalogu oraz wyrażenie zgody na upublicznienie tego druku z rodzinnej kolekcji bardzo serdecznie dziękuję p. Markowi Sosence.

32 Cukiernica, nr inw. MHK-6040/III.

33 Za udostępnienie kolejnego katalogu oraz wyrażenie zgody na upublicznienie tego druku z rodzinnej kolekcji bardzo serdecznie dziękuję p. Markowi Sosence.

5. Okładka i strony katalogu Marcina Jarra z ofertą w stylu zakopiańskim (tytułowa, 1, 49-51), bez daty wydania, wł. rodziny Sosenków . Fot. J. Paprocka-Gajek

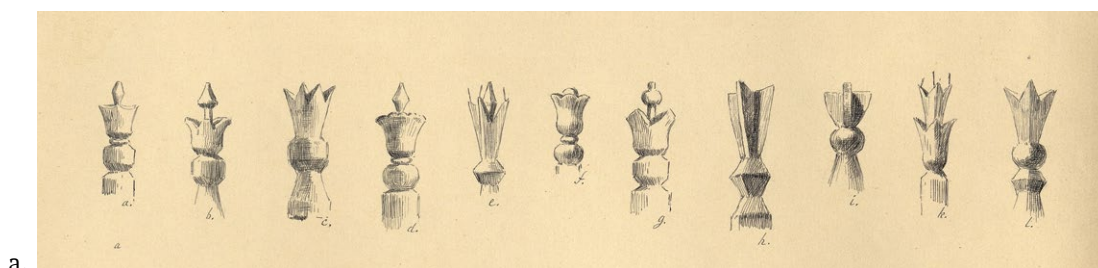

We wzorach regionalnych zaadaptowanych do oferty, zaczerpniętych wprost ze wzorów utrwalonych przez Witkiewicza, Matlakowskiego czy Radzikowskiego, znalazły się naśladownictwa nie tylko motywów, ale i form przedmiotów użytkowych stosowanych w gospodarstwie. Podkreślano istnienie tych zapożyczeń, nie tylko w stosunku do wyrobów podobnych produkcji Jarry, już we wstępie do katalogu lwowskiej Wystawy Podhalańskiej³⁴. W rozdziale pt.

³⁴ *Katalog Wystawy Podhalańskiej*, Lwów 1911, s. 1-3.

Sprzęt i zdobienie anonimowy autor, powołując się na wspomniane autorskie publikacje (Matlakowskiego, Witkiewicza i Radzikowskiego), wskazuje m.in. na stosowanie jako modelu dla cukiernicy lub filiżanki sąsiek czy czerpaka³⁵. Nie zabrakło zapożyczeń

³⁵ „Sąsiek – jest to skrzynia nie zbijana z desek, ale «budowana», tj. spojona z ram drewnianych, których flunki, z wyjątkiem zazwyczaj wieka, składają się z pionowego szaru gontów. Słupce tworzą u dołu krótkie nogi, zaś ich fazowane główce występują ponad wieko. Ramy górne, tudzież wieko są ryzowane. Sąsiek służy jako schowek na zboże [...] poza tem wyrabia się jego miniaturowe imitacje, z drzewa

a.

c.

b.

6. W. Matlakowski, *Zdobienie i sprzęt ludu polskiego na Podhalu*, t. 1, s. 131 (pazdury, a); s. 128 (wzory parzenicy i kwiatowe, b), t. 2, s. 45 (uchwyty, c). Fot. domena publiczna

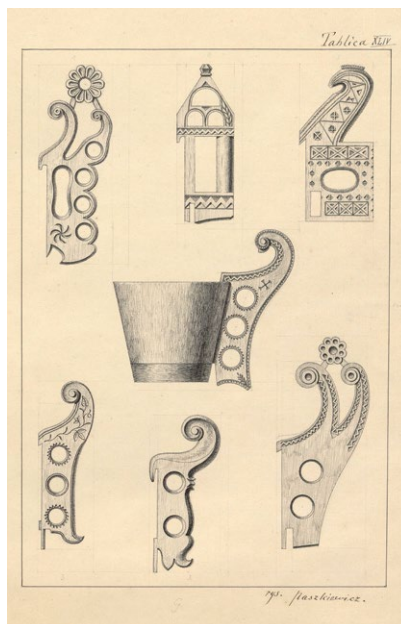
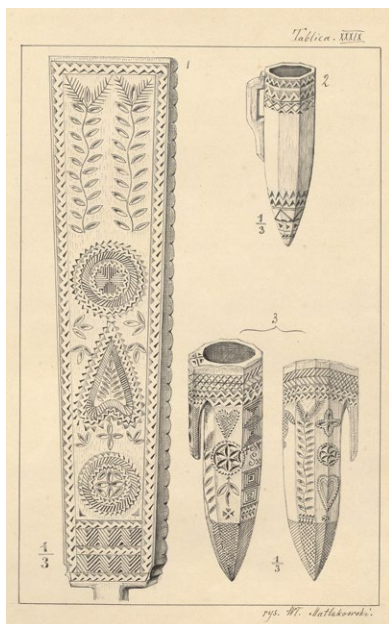
z niewymienianych w tekście skrzyń posagowych. W innych konstruowanych na modłę góralską sprzętach sięgano do wzorów z popularnych łyżników oraz do symbolicznych motywów, takich jak np.: „krzyżyki leżące i stojące, napisy IHS, znaki magiczne np. rozeta, wić roślinna czyli tzw. drzewo życia”³⁶ (il. 6 a, b, c).

Znane dziś z rynku antykarskiego oraz oferty katalogowej przedmioty produkowane w stylu zakopiańskim u Jarry przyciągają oko konsekwentną i obfitą ornamentyką, z wykorzystaniem najbardziej charakterystycznych motywów tatrzańskiej flory (dziewięciorniki, złotogłowy, leluje, szyszki, kłóski) i elementów zaczerpniętych wprost z dekoracji architektonicznych, takich jak: pazdury, ząbce, warkocze, gwiazdy z sosrębów, obłęki, gadziki, kapliczki, czy tradycyjnych parzenic

a także metalu, jako cukierniczki, skrzyneczki na cygara, biżuterie itp.”, cyt. za: *Katalog Wystawy Podhalańskiej*, dz. cyt., s. 16.

36 *Zakopane. Czteryście...*, dz. cyt., t. 1, s. 669.

(ornament w kształcie serca zdobiący nie tylko góralskie stroje czy meble, ale także foremki do wyciskania serów). W wielu przedmiotach zapożyczono oryginalny kształt uchwytu czerpaka do mleka używanego na co dzień przez baców na halach, jednak w mniejszym rozmiarze stracił on swoją funkcjonalną rolę, pozwalającą poprzez przetknięcie palców w dziurach na lepsze utrzymanie czerpaka w dłoni podczas picia (il. 7). W wyrobach Marcina Jarry, niekiedy w przestylizowanej formie, zyskał funkcję uchwytu cukiernicy, dzbanka do kawy, mlecznika, filiżanki czy solniczki lub służył jako zaczepy wiecznej lampki. Cukiernice skrzynkowe powstały na wzór wspomnianych powyżej sąsieków, dodatkowo okraszonych na szczytach pazdurami, oraz niewymienianych wcześniej skrzyń posagowych (il. 8). Lustro – przypominające modele warszawskiej firmy platernicznej Norblina i Sp. – zyskało floralną dekorację z wykorzystaniem motywów kwiatu słonecznika, lelu i wici.

7. W. Matlakowski, *Zdobienie i sprzęt ludu polskiego na Podhalu*, t. 1, tab. XXXIX, XLVI, XLVII. Fot. domena publiczna.

8. Przykłady sprzętów oraz zdobień nawiązujących do historycznych wzorów: sążsiek, skrzynia posagowa, uchwyty czerpaków i pazdury, wł. prywatna.

Fot. Z. Reszka, A. Indyk

Jako pamiątkowe breloki sprzedawano „kózki” – czyli miniaturki drewnianych pochewek na osełki, dzwonki na wzór wieszanych na szyi u pasących się owiec i bydła oraz malutkie metalowe kierpce. Metalowe kierpce-pamiątki, produkowane w co najmniej trzech wielkościach, wykorzystywano jako popielniczki, pudełka na cygara. Kształt spinek góralskich powtarzano jako element dekoracyjny ramek, breloków, spinek do mankietów czy ozdób na pamiątkowych ciupagach. W konstrukcje wplatanymi emblematy o wymowie patriotycznej, takie jak popiersia Kościuszki i Mickiewicza (?) oraz jagiellońskie orły herbowe. O pewnym popycie na wzory może świadczyć fakt, że – poza oferowanymi w katalogu – wprowadzono na rynek wiele dodatkowych modeli i ich wariantów. Na rynku spotkać można dwa rodzaje noża do papieru oraz cukiernice skrzyniowe z zamkiem i bez zamka.

Przykładem nieprezentowanym w przywoływanym wydawnictwie jest zestaw sztuków tzw. środka stołu, który wykonywano zarówno w wersji platerowej, jak i ze srebra (obydwa modele z trzonkiem typu wiosło). Wersje te nieznacznie różniły się od siebie. Inspiracją dla serwisu srebrnego prawdopodobnie były warzęchy do mieszania mleka, pochodzące ze zbiorów Dembowskich i reproduktowane u Matlakowskiego³⁷, czy znane z rysunków Eljasza-Radzikowskiego chochle z Chochołowa robione przez Marcelego Głodowskiego³⁸ (il. 9–10). Srebrne trzonki posiadają na końcu wycięcie w kształcie parzenicy oraz trójdzielne zakończenie szczytu trzonka. W bliżej nieokreślonej dotąd liczbie produkowano również sztuce o trzonkach typu skrzypce³⁹ oraz zakończonych owalem⁴⁰ (il. 11).

37 W. Matlakowski, dz. cyt., tabl. XXXV.

38 S. Eljasz-Radzikowski, dz. cyt., tabl. XIII, s. 37.

39 Allegro, oferta nr 2558953489.

40 Oferta Rempex 229 Aukcja, 05.2016 r., poz. 332, cena

9. Przykłady sztuców platerowanych (po lewej) oraz srebrnych (po prawej) z motywem zakopiańskim, wł. prywatna. Fot. Z. Reszka

10. W. Matlakowski, *Zdobienie i sprzęt ludu polskiego na Podhalu*, dz. cyt., t. 1, tab. XXXV. Fot. domena publiczna

11. Przykłady różnych typów trzoneków. Od lewej: okrągły, wiosło i skrzypce – sygnowane od prawej: Jakubowski i Jarra, bez sygnatury, M. Jarra. Fot. A. Indyk

12. Sztućce do serwowania, platerowane, wł. prywatna. Fot. Z. Reszka

a.

b.

c.

d.

13. a. Szkatułka, b. Spinki do mankietów, c. Serwetnik, d. Uchwyt do ciupagi, wł. prywatna. Fot. Z. Reszka, A. Indyk

W oficjalnym katalogu nie pojawiły się sztućce pomocnicze i środka stołu, znane dzisiaj w kolekcjach prywatnych oraz ofertach internetowych i antykwarycznych. W wersji platerowanej zachowane są komplety widelczyków do ciast, zestawy sztuczków do ryb, chochelki do sosu, sitka do herbaty, łyżeczki do jajek, łyżki do sałat, łopatkki do szparagów, łopatkki do ciasta (il. 12).

W kolekcjach prywatnych są też i przedmioty niewystępujące w katalogu obiektów, np. szkatułka z dziewięćsiłami (il. 13 a i il. 14), podstawki pod szklanki, spinki do mankietów (il. 13 b), ciupagi (il. 13 d), spodki pod butelki, serwetniki (il. 13 c). Na aukcji Allegro oferowano nawet łopatkę do szparagów.

Zagadką rynku antykwarycznego i prywatnych kolekcji są wyroby w stylu zakopiańskim identyczne w formie, nieznacznie różniące się dekoracją od tych

wywoławcza 500 zł; K. Bańkowska, *Jakubowski & Jarra...*, dz. cyt., źródło: koneser.krakow.pl

14. Rysunek dziewięcisiu beżłodygowego, wg W. Matlakowski, *Zdobienie i sprzęt ludu polskiego na Podhalu*, t. 1, s. 118. Fot. domena publiczna

15. Sygnatury A. Lisowski, M. Jakubowski i A. Tyrała na obiektach w stylu zakopiańskim. Fot. A. Indyk

z oferty w katalogu Marcina Jarra, a sygnowane M. Jakubowski, A. Lisowski⁴¹ lub A. Tyrała (il. 15). Obiekty takie odnaleziono w kolekcjach prywatnych. Niewykluczone, że osoby z zarządu firmy miały prawo sygnować część produkcji własnymi nazwiskami. Równocześnie sądzić należy, że mogło to wynikać ze współpracy zakładu Jarra z innymi warsztatami i podzlecaniem wykonania fragmentów lub drobnych przedmiotów poza siedzibą firmy. Podwykonawcy z kolei własną produkcją mogli sprzedawać różnym odbiorcom lub wręcz przyjmować zlecenia na modne przedmioty od co najmniej dwóch zamawiających. Wobec tego można przypuszczać, że prawie identyczne kieliszki o dwóch różnych sygnaturach zostały opatrzone znakami już po rozstaniu się wspólników po roku 1900. Przed wprowadzeniem kieliszków na rynek każda z wytwórni być może srebrzyła je i opatrywała towar własną sygnaturą. Praktyka ta mogła istnieć do około 1914 r., kiedy jeszcze działał Marceli Jakubowski, ale daty tej na tym etapie badań nie da się jednoznacznie ustalić. Natomiast nazwisko Antoniego Tyrały przypuszczalnie można połączyć z poznańskim złotnikiem lub mosiężnikiem⁴².

41 A. Lisowski w 1899 r. był zatrudniony w firmie Jakubowski & Jarra, bardzo możliwe, że sprzedawał część produkcji pod swoim nazwiskiem. Na informację tę zwrócił uwagę dr Piotr Radwan-Röhrenscheff, za co bardzo dziękuję. Zob. <https://sztukipiekne.pl/jakubowski-jarra-pierwsza-krajowa-fabryka-wyrobow-platerowych-srebrnych-i-metalowych/> [dostęp 10 XII 2020]. Pod plecami lustra w stylu zakopiańskim z kolekcji prywatnej odnaleziono adnotację: „Lustro zrobił Antoni Tyrała na pamiątkę dla Panny [...] Kraków dn 22.11.1909”. Wszystko wskazuje na to, że działający później w Poznaniu złotnik, praktykował (?) u Jarra. Ustalenie dalszych szczegółów jego życia wymaga dodatkowych badań. Za konsultację w tej sprawie dziękuję Michałowi Błaszczyskiemu z Muzeum Sztuk Użytkowych w Poznaniu.

42 <https://wbc.macbre.net/document/6368/poznanscy-zotnicynapewuce-relacja-przeglądu-zegarmistrzowskiego-i-zotniczego-z-1929-r.html> [dostęp 12 II 2021]. Wymieniana jest wytwórnia wyrobów kościelnych

16. a. Kandelabr z pary nr 820 oraz podwójne sygnatury na stopie napis „Jarra” przebitą napisem „Jakubowski”.
Fot. A. Indyk

Inną osobliwością jest sygnatura Jarry przebita sygnaturą Jakubowskiego⁴³ (il. 16). W sferze domysłów pozostaje czas tej procedury. Naturalny wydaje się okres od 1900 do 1901 r., zaraz po rozejściu się dróg wspólników. Być może dawni współwłaściciele firmy podzielili w ramach rozliczenia pozostałą w dniu rozstania produkcję. Świadczyłoby to również o wprowadzeniu tych obiektów do oferty w okolicach 1900 r. Czy uczyniono to w ramach przygotowań asortymentu na wystawę światową w Paryżu? Takie rozumowanie stoi jednak w sprzeczności z analizą sposobu druku stron katalogu, gdzie kandelabry są przedstawione jako fotografie, co może sugerować, że były dodane do oferty później.

W ostatnich latach obserwujemy wzrost zainteresowania rynku antykwarecznego metalowymi wyrobami sygnowanymi *Jakubowski i Jarra* oraz *M. Jarra*. Z rzadka ukazujące się na rynku egzemplarze opatrzone dekoracją w stylu zakopiańskim osiągają dość wygórowane ceny, zwłaszcza po roku 2016. Znajdują wciąż nabywców, głównie z powodu dużego zapotrzebowania (mody?), co stanowi kontrast dla nikłej liczby pojawiających się na rynku obiektów. Wyraźnie odróżnić trzeba oryginały od drobnych przedmiotów pamiątkarskich produkowanych według wzorów Jarry w latach 80. XX w. przez Spółdzielnię Pracy Wytworów Rękodzieła Ludowego i Artystycznego w Krakowie⁴⁴. Wykonane z mosiądzu, nie są sygnowane i tylko naśladują wzory pierwotne. W ostatnim czasie pojawiły się również wyroby Marcina Jarry wątpliwej oryginalności. W jednym

i odlewów artystycznych Antoniego Tyrały w Poznaniu na ul. Garncarskiej 9.

43 Kandelabry z kolekcji prywatnej.

44 <https://allegro.pl/kategoria/antyki-i-sztuka-platery-posrebrzane-i-inne-26030?string=styl%20zakopia%C5%84ski&bmatch=nbndict20120-a-ctx-fd-col-1-5-1203> [dostęp 11 XII 2020].

a.

b.

17. a. Łyżki z kolekcji prywatnej oraz 1 szt. oferowana do zakupu w Domu Aukcyjnym Rempex w styczniu 2021 r.; b. Znaki probierni lwowskiej oraz inicjały złotnika IM lub WI. Fot. J. Paprocka-Gajek

z domów aukcyjnych świetnie się sprzedają⁴⁵. Ponadto w handlu ukazały się przedmioty w stylu zakopiańskim z bliżej niezidentyfikowanej wytwórni (złotnik o inicjałach IM lub WI), cechowane znakami probierni lwowskiej (?). Wzór nawiązuje do

45 <https://desa.pl/pl/wyniki/zakopane-zakopane-slonce-gory-i-gorale/stanislaw-witkiewicz/6h31/>; <https://desa.pl/pl/wyniki/zakopane-zakopane-slonce-gory-i-gorale/marcin-jarra-krakow-wojr/3yth/> [dostęp 12 II 2021].

projektów Stanisława Witkiewicza, ale zastanawia brak staranności wykonania przedmiotu⁴⁶. Ten wątek wymaga pogłębionych badań (il. 17 a, b).

Wobec powyższego trzeba przyjąć, że w dzisiejszych kolekcjach muzealnych i prywatnych nie zachowały się najciekawsze realizacje Jarry, a z wyrobów widniejących w ofercie katalogowej firmy przetrwało nie więcej niż jeden do kilku obiektów z każdego modelu w stylu zakopiańskim. W kolekcjach prywatnych są obecne: lustra nr 641, świeczniki nr 644 i 820, dzbanki do kawy nr 649, cukiernice nr 661, 656, 657, podstawka na zapałki nr 642, filiżanki nr 654, noże do papieru nr 643, kieliszki nr 651, 652, pudełko na zapałki nr 681, solniczka podwójna nr 658. Ceny licytowane na krajowych i zagranicznych aukcjach przedmiotów rosną, ale zastanowić się należy, czy wszystkie egzemplarze są oryginałami. Jest prawdopodobnym, że wzory mogą być kopiowane, do czego zachęca zapotrzebowanie i wysokie ceny na rynku antykwarycznym. Nie lepiej wygląda ich obecność w muzeach⁴⁷. Krótka, aczkolwiek wybiórcza kwerenda pozwala sądzić, że w zbiorach jest ich nie więcej niż 20 egzemplarzy oraz 24-elementowy komplet sztuczków.

Na zakończenie nie sposób w tym miejscu nie wspomnieć o szczególnej

46 [https://rempex.com.pl/wydarzenia/525-279-aukcja-sztuki-dawnej/przedmioty/96020-lyzka-stolowa-z-dekoracja-w-stylu-zakopianskim?lot_filter\[archive\]=true](https://rempex.com.pl/wydarzenia/525-279-aukcja-sztuki-dawnej/przedmioty/96020-lyzka-stolowa-z-dekoracja-w-stylu-zakopianskim?lot_filter[archive]=true) [dostęp 12 II 2021].

47 Zapytania o wyroby Marcina Jarry oraz metalowe przedmioty w stylu zakopiańskim skierowano do potencjalnych posiadaczy tego typu wyrobów: Muzeum Tatrzańskie (W. Wojciechowski – serwis na 6 osób + cukiernica oraz 5 innych drobiazgów; 11 obiektów M. Jarry; 4 szt. nn. wg wzorów Witkiewicza), Muzeum Narodowe w Krakowie (komplet sztuczków + 1 szt.), Muzeum Krakowa (2), Muzeum Narodowe w Warszawie (2), Muzeum Mazowieckiego w Płocku (1), Muzeum Podhalańskiego w Nowym Targu (0), Muzeum Narodowe w Poznaniu (0), Muzeum Narodowe w Gdańsku (0), Muzeum Śląskiego w Katowicach (0), Muzeum Złotnictwa w Kazimierzu Dolnym (0).

18. Druk reklamowy wystawiony przez firmę Marcina Jarry, bez daty, własność prywatna. Fot. udostępniona

realizacji Marcina Jarry „w stylu swojskim”⁴⁸, która trafiła na podhalańską ziemię (il. 18–19). W 1912 r. firma przygotowała na wystawę architektury i wnętrz w otoczeniu ogrodowym w Krakowie⁴⁹ ołtarz „z brązu, kuty ręcznie, cyzelowany, wysadzany kamieniami barwnymi, projektu artysty Szczepkowskiego, wykonany w Fabryce Firmy M. Jarra w Krakowie”⁵⁰. Firma Jarry miała kłopot ze sprzedażą tego dzieła. Do oferowanego na wystawie ołtarza dorobiono cyboryum oraz lichtarze i dopiero anonse reklamowe umożliwiły znalezienie kupca. W 1921 r. ołtarz został zakupiony do parafii pw. św. św. Apostołów Szymona i Judy Tadeusza w Białce Tatrzańskiej. Na bocznej ścianie ołtarza umieszczono metalową tablicę wypełnioną odręcznym napisem czarną farbą. Napis głosi: „Wykonany przez Firmę «Jarra» w Krakowie, według projektu Art. rzeźb. Jana Szczepkowskiego na wystawę Sztuki Kościelnej w Krakowie w r.P. 1912. Nabyty dla Kościoła w Białce dzięki pośrednictwu X. Jakóba Morajhi przyjaciela Białczańskiego Plebana Jana. Przywieziony i ustawiony w czerwcu R.P. 1921”.

W 2019 r. zakończona została konserwacja ołtarza przeprowadzona w ramach kompleksowej rewitalizacji dekoracji w kościele pod nadzorem ks. dr. Andrzeja Józefa Nowobilskiego, wieloletniego dyrektora Muzeum Archidiecezjalnego w Krakowie i Archidiecezjalnego Konserwatora Zabytków. Na podstawie ustnego przekazu od

ks. dr. Nowobilskiego wiadomo, że w archiwum parafialnym prawdopodobnie zachowały się dokumenty potwierdzające nabycie ołtarza do parafii, zatem wskazane byłoby dotarcie do tej dokumentacji. Przed ołtarzem stoi 10 mosiężnych jednoświecowych świeczników, wymienionych we wspomnianym druku reklamowym M. Jarry pod pozycją 647 (il. 20).

Oddzielnym zagadnieniem wymagającym dalszych badań są przedmioty metalowe w stylu zakopiańskim według wzorów Witkiewicza, nieposiadające sygnatur wytwórcy. W willi Koliba należącej do Muzeum Tatrzańskiego oraz w kolekcji prywatnej znajdują się trzy świeczniki z mosiądzu, które na pierwszy rzut oka można łączyć z drewnianymi świecznikami stojącymi przed ołtarzem w kaplicy pw. św. Jana Chrzciciela w kościele Najświętszej Rodziny w Zakopanem. Wszystkie trzy egzemplarze różnią się od siebie jedynie szczegółami dekoracji. Na jednym widnieje liczba 1892 – zapewne data. Bez odpowiedzi pozostaje pytanie, w jakiej pracowni przygotowane zostały formy do odlewu oraz gdzie je opatrzone starannym wykończeniem.

Firma Marcina Jarry prosperowała dość dobrze do 1917 r., kiedy to budynki fabryki zajęło wojsko⁵¹. Po odzyskaniu niepodległości zakład wskrzesili synowie Jarry, ale nie wiadomo czy i w jakim zakresie powrócili do dochodowej produkcji ani jakie wzornictwo promowano. W 1928 r. przekształcono warsztat w Fabrykę Wyrobów Metalowych i Srebrzonych M. Jarra, którą kierowali S. Ziemia i T. Muszyński⁵². Po II wojnie firma pod nazwą Fabryka Wyrobów Metalowych i Srebrnych Ska z o.o. M. Jarra w Krakowie została 9 kwietnia 1947 r. skreślona z wykazu przedsiębiorstw podlegających upaństwowieniu⁵³. Zatrudniano wtedy do

48 Ogłoszenie reklamowe Firmy M. Jarra. Za udostępnienie tego druku na potrzeby niniejszego tekstu składam ogromne podziękowanie prof. ucz. dr hab. Katarzynie Chrudzimskiej-Uherze.

49 *Katalog wystawy architektury i wnętrz w otoczeniu ogrodowym pod parkiem Dra Jordana w Krakowie*, Czerwiec–Październik, Kraków 1912. W tym: Szczepkowski Jan, Kraków. Poz. 63. Ołtarz z brązu, wykonany w fabryce M. Jarry w Krakowie, Sala III – s. 37.

50 Podpis zaczerpnięty z druku reklamowego z przedstawieniem ołtarza, przytoczony dzięki uprzejmości prof. ucz. dr hab. Katarzynie Chrudzimskiej-Uhery.

51 J. Pachonński, dz. cyt., s. 23.

52 J. Skrabski, dz. cyt.

53 Dokumenty z Archiwum Państwowego w Krakowie.

P. T.

Kryzys ekonomiczny, jakim został dotknięty nasz kraj, cięży złowrogo na przemyśle i handlu. Zastój, jaki wskutek tego nastąpił, nagromadził znaczną ilość towarów, które robiono na zapas, aby ludziom dać utrzymanie. Gdy jednak sytuacja nic a nic na lepsze się nie zmieniła a zastój trwa dalej i uniemożliwia zatrudnienie tych 200 robotników zajętych w fabryce, przeto postanowiono uprzystąpić sprzedaż przez znaczny opust na wyrobach zapasowych do 30%, wskutek czego nadarza się sposobność nabycia najsolidniejszych towarów po wyjątkowo niskiej cenie.

Fabryka ma na składzie kilkanaście żerandoli w różnych stylach i wielkościach, bardzo pięknych, misterniej i nadzwyczaj solidnej roboty, znaczną ilość lichterzy kościelnych w wielkim wyborze. Również poleca Firma wszelkie przybory kościelne jak: lampy i świeczniki zastosowane do każdego oświetlenia, kielichy, puszki, relikwiarze, krzyże, dzwonki, ampułki, monstrancje i inne, srebrne, półsrebrne i z chińskiego srebra platerowane. Firma poleca także inne przedmioty do użytku domowego, sztućce i zastawy stołowe oraz wyroby okolicznościowe na podarunek, pamiątki i dekoracyjne, po znacznie niższej cenie. Comini z latatogłosem bogato ilustrowanym do dyspozycji słomę i oplatanie. Fabryka naprawia i odnawia wszelkie wyroby metalowe i przyjmuje także do srebrzenia i złocenia w ogniu i galwanicznie, sildowania, miedziowania, mosiądzowania i wernikowania, wykonywa artystyczne odlewy z brązu, figury, biusty oraz całe pomniki.

Nadto wykonała fabryka wspaniały ołtarz cały z brązu 6 1/2 m wysoki, który przez podium może być podwyższony do 8 m i więcej, wagi około 800 kg, o stylu swojskim, misternie czołowany, ciesz się ogólnym uznaniem znawców.

«Głos Narodu» z dnia 12-go marca b. r. Nr. 59, piase:

«Firma M. Jarra wystawia obecnie w Magazynie swym w Sukkennicach ciburium wykonane z brązu według projektu artysty Szczepkowskiego, a tworzące całość z poprzednio już wykonanym ołtarzem.

Ciburium jak i ołtarz o stylu swojskim, ozdobione kamieniami barwnymi, czyni miłe wrażenie piękno dzieła sztuki w brązie, które daje nowy dowód wysoko artystycznego rozwoju tej pierwszej krajowej fabryki.

Zaznacza się, że figura Matki Boskiej umieszczona na ołtarzu czasowo, może być zastąpiona inną figurą lub obrazem, wykonanym stosownie do życzenia nabywcy.

Panieczka Firma gotowa jest uprzystąpić wszelkie dogodności przy nabyciu ołtarza, a w razie sprzedaży za granicę, przyczyni się do ułatwienia formalności przewozowych oraz cła, przeto nadarza się sposobność do bardzo korzystnego kupna tego jedynego w swoim rodzaju dzieła sztuki, jakie dotąd wykonano na ziemiach polskich; atoli byłoby chłubą, gdyby dzieło to pozostało w kraju.

Fabryka istniejąca od 30 lat, odznaczona na wielu wystawach światowych, daje gwarancję za robotę najsolidniejszą i jest w stanie zadość uczynić wszelkim wymaganiom.

W razie wysyłki za granicę daje Firma znaczny opust, więc mimo należytości za cło i transport, wyroby Firmy są najtańsze i bezkonkurencyjne.

PIERWSZA KRAJOWA
FABRYKA WYROBÓW METALOWYCH, PLATEROWANYCH I SREBRNYCH
M. JARRA
W KRAKOWIE.

Ołtarz cały z brązu kuty ręcznie, czołowany, wysadzany kamieniami barwnymi, projektu artysty Szczepkowskiego wykonany w Fabryce Firmy M. JARRA w Krakowie odznaczony dyplomem honorowym rządowym na Wystawie architektury w Krakowie.

19. Ołtarz zaprojektowany przez J. Szczepkowskiego w kościele pw. św. św. Apostołów Szymona i Judy w Białce Tatrzańskiej. Fot. R. Jabłoński-Zelek.

20. Strona tytułowa *Cennika*... oraz Tablica 13 z ofertą kandelabra nr 647, identycznego ze stojącymi przed ołtarzem w kościele pw. św. św. Apostołów Szymona i Judy w Białce Tatrzańskiej. Fot. ze zbiorów autorki

18 osób i zaświadczano, że zakład dysponuje jedynie starymi, zużytymi maszynami.

Marcin Jarra zmarł 10 sierpnia 1938 r. Został pochowany w Krakowie.

Podsumowując: przedmioty w stylu zakopiańskim w krakowskiej fabryce Marcina Jarra produkowane były co najmniej w latach 1900–1917 (?). Dekoracje do tych przedmiotów powstały według rysunków Witkiewicza i Matlakowskiego, wydawanych na przełomie XIX i XX w. Nieznana jest wielkość tej produkcji, ale sądząc po zachowanej liczbie obiektów, nie stanowiła dominującego asortymentu. W jednym znanym dotychczas katalogu zawierającym tego typu ofertę przedmiotów tylko 4 strony poświęcono temu wzorowi, a w niej 50 obiektów na ok. 724 przedstawionych w 44 stronicowej ofercie. Wobec powyższego należy przyjąć, że egzemplarze w stylu zakopiańskim należą do rzadkich i to

zarówno w zbiorach muzealnych, jak i kolekcjach prywatnych. Pojawiając się sporadycznie w handlu, osiągają dość wysokie ceny. Produkowane były głównie przez firmę Marcina Jarra, ale znane są również identyczne wyroby sygnowane przez jego dawnego wspólnika, Marcelego Jakubowskiego, ewentualnie A. Lisowskiego incydentalnie lub wręcz niesygnowane. Temat wymaga dalszych pogłębionych badań.

SYGNATURY STOSOWANE W OKRESIE PRODUKCJI PRZEDMIOTÓW W STYLU ZAKOPIAŃSKIM

- Wyroby platerowane 1900–1911 (?)
 Na sztucach: na brzeszczotach noży – M.JARRA KRAKÓW; napis wersalikami, rozdzielony gwiazdkami, ułożony w spłaszczonym owalu, obok napis

GERLACH. Brak znaków na trzonkach noży.
Na trzonkach łyżek i widelców: M.JARRA – napis wersalikami bez ramki (il. 21)

- **Wyroby korpusowe 1900–1911 (?)**
M.JARRA – napis wersalikami bez ramki (il. 22 a–b)
- **Wyroby korpusowe po 1911 r. (?)**
M.JARRA – napis wersalikami w prostokątnej ramce a. na sztućcach, b. na korpusowych (il. 23 a–b)
M.JARRA – napis wersalikami w trójkącie (il. 24 a–c)
- **Wyroby korpusowe po 1918 r.**
M.JARRA KRAKÓW – napis wersalikami, rozdzielony gwiazdkami, ułożony w owalu (il. 25 a–b)
- **Na srebrach, lata 1900–1920**
Na sztućcach – M.JARRA – napis w prostokątnej ramce oraz cecha podstawowa dla srebra próby „3” bita w Krakowie w latach 1872–1920
Na korpusowych – MJ – inicjały w prostokątnej ramce oraz cecha podstawowa dla srebra próby „3” bita w Krakowie w latach 1872–1920 (il. 26 a–b)
- **Na srebrach, po 1920 r.**
M.JARRA – napis w prostokątnej ramce oraz cecha z głową kobiety zwróconą profilem w lewo, w chustce związanej z tyłu, symbol dla srebra próby „3”, litera K wyróżnik dla urzędu probierczego w Krakowie w latach 1920–1930
- **Na srebrach od 1928 r. – na ten temat pisze Michał Myśliński⁵⁴.**

21. Oznaczenia na sztućcach. Fot. Z. Reszka

a.

b.

c.

22. a–c. Oznaczenia na sztućcach i platerowanych wyrobach korpusowych. Fot. Z. Reszka

a.

b.

23. a–b. Oznaczenia na sztućcach i platerowanych wyrobach korpusowych. Fot. Z. Reszka

⁵⁴ M. Myśliński, *Złotnicy, jubilerzy, mosiężnicy i rzemieślnicy pokrewnych profesji w dokumentacji Urzędu Probierczego w Krakowie (1919–1944)*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, r. 63, 2015, nr 1, s. 145; <https://journals.iaepan.pl/khkm/article/view/832> [dostęp 12 X 2020].

a.

b.

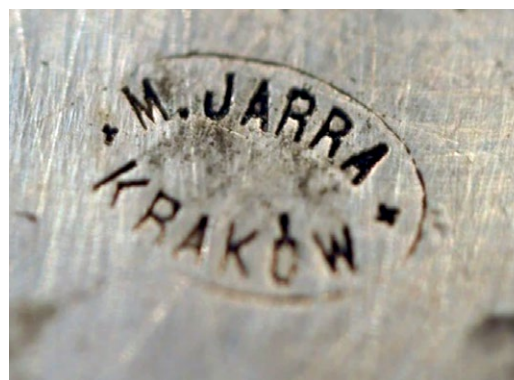

c.

24. a-c. Oznaczenia na platerowanych wyrobach korpusowych. Fot. Z. Reszka

a.

b.

25. a-b. Oznaczenia na platerowanych wyrobach korpusowych. Fot. A. Indyk

a.

b.

26. a-b. Oznaczenia na sztukach i srebrach korpusowych. Fot. A. Indyk

Zestawienie cen oraz obfitości występowania poszczególnych obiektów z oferty M. Jarry w zbiorach muzealnych i kolekcjach prywatnych

Przedmiot	Nr w katalogu Jarry	Wystawiony na aukcji data/dom aukcyjny	Cena	Obecny w zbiorach muzealnych	Obecne w zbiorach prywatnych
Cukiernica w kształcie skrzyni posagowej	657	XII 2003/Rempex II 2017/Rempex X 2017/Desa	1600 zł (niesprzedany) 1300 zł 5000 zł	0	Tak
Cukiernica w kształcie saszki	656	XI 2003/Rempex XII 2013/Rempex	1800 zł 1800 zł	1 (+1 żelazna J. Mosz)	Tak
Cukiernica	661		6000 zł	0	Tak
Solniczka	655		750 zł	2	Tak
Podwójna solniczka	658			0	Tak
Filiżanka plater/srebro	653	X 2017/Desa	9000 zł	0	Tak
Kandelabry wieloświecowe	820	XII 2019/Desa	28000 zł	2	Tak
Nóż do listów	643	XII 2020/Allegro I 2021 Desa Unicum	2800 zł	1	Tak
Kierpec popielniczka	669	IV 2014/Rempex I 2021/Desa Unicum	1300 zł 3800 zł	1	Tak
Sztućce platerowane	680			1 komplet – 24 szt.	Tak
Sztućce srebrne	680			1 (łyżeczka do herbaty)	Tak
Filiżanka (przypisywana Jarra, niesygnowana)	654			2	Tak
Kałamarz	662			1	Nie
Kieliszek	651			2	Tak
Karafka	822			1	Nie
Ramka do zdjęcia	659			1	Nie

STRESZCZENIE**PRZEDMIOTY METALOWE W STYLU
ZAKOPIAŃSKIM MARCINA JARRA**

W lutym 1887 r. mosiężnicy Marcin Jarra i Marceli Jakubowski otworzyli w Krakowie pod własnymi nazwiskami filię znanej warszawskiej wytwórni wyrobów platerowych Norblin, Bracia Buch i T. Werner. Firma wprowadziła na rynek galicyjski przedmioty wykonane z posrebrzanego metalu, naśladujące wyroby srebrne (galanterię stołową, przedmioty do sprawowania kultu, naczynia toaletowe). W 1900 r. wspólnicy wyróżnieni zostali za platerowane przedmioty m.in. na Wystawie Światowej w Paryżu. Niestety, w tym też roku rozwiązali spółkę i każdy z nich kontynuował własną produkcję. Firma M. Jarra istniała zapewne do 1927 r. Przedmioty w stylu zakopiańskim produkowane były w latach 1900–1917 (?). Dekoracje do tych przedmiotów powstały według rysunków Stanisława Witkiewicza i Władysława Matlakowskiego. Oferta w stylu zakopiańskim jest znana dzięki jednemu zachowanemu katalogowi z ponad 50 wzorami. Egzemplarze w stylu zakopiańskim należą do rzadkich i to zarówno w zbiorach muzealnych, jak i kolekcjach prywatnych.

SŁOWA KLUCZOWE

Jakubowski i Jarra, Marcin Jarra, styl zakopiański

BIBLIOGRAFIA**Archiwalia**

- Akta firmy Marcin Jarra – Fabryka Wyrobów Metalowych i srebrnych*, Archiwum Narodowe w Krakowie, sygn. WKUP 55.
Regulamin Fabryki wyrobów platerowanych Jakubowski & Jarra, w Krakowie, Kraków 1893, BUJ, sygn. 18764.

SUMMARY**METALLIC OBJECTS IN ZAKOPANE STYLE
MADE BY MARCIN JARRA**

Famous braziers, Marcin Jarra and Marcel Jakubowski, opened under their own names the first Cracow branch of Norblin, Bracia Buch i T. Werner, a famous Warsaw plate factory. Established in February 1887, the company introduced items crafted from silvered metal that imitated silverware (such as crockery, items of religious value, or toilette accessories) onto the Galician market. In 1900, both associates were distinguished for their wares on the World's Fair in Paris. Alas, in the same year they disbanded their company; each of them continued their own production. The M. Jarra company continued to operate till 1927. Their line of products characterized by the Zakopane style was manufactured in years 1900–1917. Decorations to said products were based on the drawings of Stanisław Witkiewicz and Władysław Matlakowski. This offer is known thanks to the one preserved catalogue featuring around 50 patterns. Zakopane styled items are rare both in private and museum collections.

KEYWORDS

Jakubowski and Jarra, Marcin Jarra, Zakopane style

Prasa

- „Czas”, 1901, nr 67 (21 III), wydanie popołudniowe, s. 5.
„Gazeta Lwowska”, 1887, nr 152, s. 9.
Kalendarz na R. 1911. Wydany nakładem własnym w drukarni „Czasu” w Krakowie.
„Kurier Poranny”, 1887, nr 281 (28 IX/10 X), s. 6.
„Kurier Warszawski”, 1898, nr 286 (16 X), s. 6.
„Nowa Reforma”, 1895, nr 289, s. 8.
„Nowa Reforma”, 1906, nr 251 (4 XI), s. 10.

Katalogi

Cennik z pierwszej krajowej fabryki wyrobów platerowanych z chińskiego srebra, prawdziwych srebrnych i odlewnia brązowych monumentów, Kraków 1900/1901.

Katalog *Illustrowany pierwszej wielkiej wystawy sztuki polskiej w Krakowie*, Kraków 1887.

Katalog wystawy architektury i wnętrz w otoczeniu ogrodowym pod parkiem Dra Jordana w Krakowie, Czerwiec–Październik, Kraków 1912.

M. Jarra, Katalog [br. m. wyd.]

Opracowania

Bańkowska Karolina, Jakubowski & Jarra – *Pierwsza Krajowa Fabryka Wyrobów Platerowych, Srebrnych i Metalowych*, <http://polska1918-89.pl/pdf/orly-bizuteryjne-produkcji-marcina-jarry,1438.pdf> [dostęp 10 X 2020].

Drexlerowa Anna M., Olszewski Andrzej K., *Polska i Polacy na powszechnych wystawach światowych 1851–2000*, Warszawa 2005.

Eljasz-Radzikowski Stanisław, *Styl zakopiański*, Kraków 1901.

Hübner-Wojciechowska Joanna, *Sztuka skalnego Podhala. Przewodnik dla kolekcjonerów*, Warszawa 2019.

Katalog Wystawy Podhalańskiej, Lwów 1911.

Katalog zabytków sztuki w Polsce, t. 4: *Miasto Kraków*, cz. 5: *Kazimierz, Stradom. Kościoły i klasztory 2*, Warszawa 1994; cz. 8: *Kleparz. Kościoły i klasztory*, Warszawa 2000.

Meus Konrad, *Kupcy z Sukiennic – elita galicyjskiego Krakowa?*, „Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa”, 2018, nr 36, s. 231–242; <https://izbaregionalna.zielonki.org/historia-jednego-nieznaczonego-przedmiotu/> [dostęp 12 X 2020].

Mulczyński Jarosław, *O dwóch pracowniach artystycznych*, w: *Kronika Miasta Poznania*, red. Magdalena Mrugalska-Banaszak, <https://wbc.macbre.net/document/5674/pracownie-artystow-poznanskich-xx-wieku.html> [dostęp 10 X 2020].

Myśliński Michał, *Fusiery, partacze, przeskodnicy... Dzieła złotnicze mosiężników krakowskich jako przykład konwergencji dwóch profesji rzemiosła artystycznego w XIX w.*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, r. 63, 2015, nr 3, s. 471–494.

Myśliński Michał, *Oferta sprzedaży wyrobów platerowanych fabryki Marcina Jarry w Krakowie z 1901 roku*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, r. 59, 2011, nr 2, s. 235–252.

Myśliński Michał, *Złotnicy, jubilerzy, mosiężnicy i rzemieślnicy pokrewnych profesji w dokumentacji Urzędu Probierczego w Krakowie (1919–1944)*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, r. 63, 2015, nr 1, s. 141–155; <https://journals.iaepan.pl/khkm/article/view/832> [dostęp 12 X 2020].

Pachoński Jan, *Jarra Marcin (1852–1938)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 11, Wrocław–Warszawa–Kraków 1964–1965, s. 22.

Skrabski Józef, *Marcin Jarra*, w: *Rzemiosło artystyczne Małopolski*, 2020 <https://ram.ujp2.edu.pl/ludzie/marcin-jarra> [dostęp 12 X 2020].

Zawistowski Tomasz, *Orły bizuteryjne produkcji Marcina Jarry*, <http://polska1918-89.pl/pdf/orly-bizuteryjne-produkcji-marcina-jarry,1438.pdf> [dostęp 10 X 2020] oraz: „Pamięć”, 2014, nr 3, s. 55–58.